

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 337 ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Εἰς τὸν 83^{ον} τόμον τοῦ BCH 1964, σ. 433-441, ὁ συνάδελφος κ. GEORGES DAUX ἀναδημοσιεύει τὸ ὑπ' ἀριθ. 337 ἀνάγλυφον τοῦ Μουσείου Χαλκίδος ὡς συμπλήρωμα τῆς μελέτης μου περὶ Ἑλευσίνος καὶ Διονύσου, τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὴν ΑΕ 1960, σ. 68 - 118. Τὸ ἀνάγλυφον (εἰκ. 1) ¹, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὸ δημοσιεύματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει, μοὶ ἦσαν πρὸ πολλοῦ γνωστά, δὲν τὸ περιέλαβα ὁμῶς εἰς τὴν μελέτην μου, διότι δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἑλευσίνος καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἀκολούθους λόγους:

1) Πιστεύω ὅτι προτοῦ σχετίσωμεν ἓν ἔργον τέχνης μὲ τὴν μυστηριακὴν Ἑλευσινιακὴν λατρείαν, πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τοῦτο εἶχε σχέσιν μὲ τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἑλευσῖνα, ὅτι ἦτο ἀφιέρωμα γενόμενον εἰδικῶς διὰ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο. Διότι ἡ λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, ὡς καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν, ἦτο πάνδημος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν περιοχὴν καὶ ναοὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὰς δύο θεάς, ἄσχετοι πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἑλευσίνος, ὑπῆρχον παντοῦ. Βεβαίως οἱ ναοὶ ἐκεῖνοι εἶχον ἱερείας καὶ ἀφιερῶματα. Ἡ μυστικὴ λατρεία τῆς Ἑλευσίνος ἦτο διάφορος τῆς πανδήμου, διότι ἄλλως δὲν θὰ εἶχε τὴν σπουδαιότητα, ἡ ὁποία τῆς ἀπεδίδετο. Πρὸς τοῦτοις ἐπιχωριάζοντα στοιχεῖα λατρείας, βασιζόμενα εἰς τὴν παράδοσιν μιᾶς περιοχῆς καὶ ἐν χρήσει εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην, ἦσαν ἄγνωστα εἰς ἄλλην, ὑπῆρχον δὲ ἀφιερῶματα, εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποθέσῃ τις, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὰ ἐπιχωριάζοντα αὐτὰ στοιχεῖα.

Τοπικὰ στοιχεῖα εὐρίσκομεν ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τὴν τελουμένην πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης πέραν τῆς Ἑλευσίνος. Τρανὸν παράδειγμα καινοτομιῶν τοπικοῦ χαρακτῆρος ἀναφέρει ὁ Πausanias εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ τῶν μυστηρίων, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς Φενεὰς τῆς Ἀρκαδίας: *Φενεάταις δέ, ἀναφέρει ὁ περιηγητής, καὶ Δήμητρος ἐστὶν ἱερὸν ἐπὶ κλησιν Ἑλευσινίας, καὶ ἄγουσι τῇ θεῷ τελετὴν, τὰ Ἑλευσῖνι δρώμενα καὶ παρὰ σφίσι τὰ αὐτὰ φάσκοντες καθεστηκέναι. Καὶ ὁμῶς οἱ Φενεᾶται εἶχον «Πέτρωμα» ἄγνωστον εἰς Ἑλευσῖνα: Παρὰ δὲ τῆς Ἑλευσινίας τὸ ἱερὸν πεποιήται Πέτρωμα καλούμενον, λίθοι δύο ἡρμοσμένοι πρὸς ἀλλήλους μεγάλαι. Ἀγοντες δὲ παρὰ ἔτος ἦντινα τελετὴν μείζονα ὀνομάζουσι, τοὺς λίθους τούτους την-καῦτα ἀνοίγουσι· λαβόντες <δὲ> γράμματα ἐξ αὐτῶν ἔχοντα ἐς τὴν τελετὴν καὶ ἀναγνόντες <ἐς> ἐπήκοον τῶν μυστῶν, κατέθεντο ἐν νυκτί... Καὶ ἐπίθημα ἐπ' αὐτῷ (δηλ. τῷ Πετρώματι)*

1 Εἰς τὴν εὐγενῇ καλωσύνην τοῦ συναδέλφου κ. GEORGES DAUX ὀφείλω τὴν φωτογραφίαν τῆς εἰκό-

νος 1, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐντεῦθεν τῷ ἐκφράζω θερμοῦς εὐχαριστίας.

Εικ. 1. Τὸ ἐπ' ἀριθ. 337 ἀνάγλυφον τοῦ Μουσείου τῆς Χαλκίδος.

περιφερές ἐστιν, ἔχον ἐντὸς Δήμητρος πρόσωπον Κιδαρίας· τοῦτο ὁ ἱερεὺς περιθιόμενος τὸ πρόσωπον ἐν τῇ μείζονι καλουμένῃ τελετῇ ῥάβδοις κατὰ λόγον δὴ τινα τοὺς ὑποχθονίους παίει¹. Βεβαίως τὸ πέτρωμα, τὰ γράμματα, τὸ πρόσωπον, τὸ κτύπημα τῆς γῆς, ἦσαν στοιχεῖα ξένα πρὸς τὴν Ἑλευσίνα, ἀλλ' ἦσαν στοιχεῖα ἐπιχωριάζοντα, στηριζόμενα εἰς τὴν τοπικὴν τῶν Φεναετῶν σεβαστὴν παράδοσιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τὴν τελουμένην ἐν Ἀνδανίᾳ τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἄλλοι θεοὶ προσετέθησαν εἰς τὰς «Μεγάλας Θεάς»².

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: πῶς εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι παράστασις ἐπὶ ἑνὸς ἀφιερώματος ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἑλευσίνος καὶ δὲν εἶναι σχετικὴ πρὸς τὴν κοινὴν εἰς ὅλους τοὺς Ἑλληνας λατρείαν ἢ πρὸς τὴν τοπικὴν παράδοσιν μιᾶς περιοχῆς, ἐὰν τὸ ἀφιέρωμα αὐτὸ δὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Ἑλευσίνα; Μοὶ φαίνεται ὅτι ἡ τοιαύτη βεβαίωσις εἶναι ἀδύνατος.

Τὸ ἀνάγλυφον δὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Ἑλευσίνα. Κατ' ἄλλους μὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Κάρυστον κατ' ἄλλους δὲ εἰς τοὺς Ὠρεοὺς³. Δὲν ἦτο λοιπὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸ Ἑλευσίνιον ἱερὸν ἀλλ' εἰς ναὸν ἄλλον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο. Καὶ ἡ παράστασις, τὴν ὁποίαν φέρει, θὰ ἐσχετίζετο μὲ τὴν λατρείαν, τὴν τελουμένην εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον καὶ οὐχὶ μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἑλευσίνος. Συνηθῶς καταφεύγομεν εἰς τὴν παράστασιν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν σχέσιν τοῦ ἀφιερώματος πρὸς τὰς θεότητας, τὰς ὁποίας ἀπεικονίζει, ὅταν δὲν γνωρίζωμεν ποῦ ἀφιερῶθη ἢ ποῦ εὐρέθῃ τὸ ἔργον τέχνης. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἂν καὶ ὁ ἀκριβὴς χώρος τῆς εὐρέσεως δὲν εἶναι γνωστός, εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ἀνάγλυφον δὲν εὐρέθῃ εἰς τὴν Ἑλευσίνα ἀλλὰ εἰς τὴν Εὐβοίαν. Πιστεύω ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ σχετίσωμεν μὲ τὴν Ἑλευσίνα διὰ τὸν λόγον αὐτόν.

2) Ἀλλὰ τὸ ἀνάγλυφον φέρει ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία συνεπληρώθη ὡς «*ἱερατεύσασα τοῖν θεοῖν*». Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἦτο ἀφιέρωμα ἱερείας, ἡ ὁποία εἶχεν ὑψηρετήσῃ «*τοῖν θεοῖν*». Ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς ὁρμώμενος πρῶτος ὁ OTTO WALTER⁴ καὶ τώρα ὁ GEORGES DAUX συμπεραίνουν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τῆς Χαλκίδος σχετίζεται μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἑλευσίνος, διότι τὸ «*τοῖν θεοῖν*» ἀπαντᾶται εἰς Ἑλευσινιακὰς ἐπιγραφὰς καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην. Προτοῦ δεχθῶμεν τὸ συμπέρασμα αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ τύπος «*τοῖν θεοῖν*» ἐδίδετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην τῆς μυστηριακῆς λατρείας τῆς Ἑλευσίνος, ὅτι ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἰδιαίτερος τίτλος, ὁ ὁποῖος ἐπεφυλάσσετο μόνον δι' αὐτάς. Τοῦτο πιστεύω ὅτι εἶναι ἀδύνατον, εἶναι δὲ μᾶλλον πιθανὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐδίδετο εἰς οἵανδήποτε δυνάδα θεῶν, ἢ λατρεία τῶν ὁποίων, ἢ πάνδημος λατρεία, ἦτο κοινὴ καὶ τῶν ὁποίων τὰ λατρευτικὰ ἀγάλματα ἴσταντο πλησίον ἀλλήλων εἰς τὸν ναόν.

Εἰς τοὺς ναοὺς τοὺς ἀφιερωμένους εἰς τὴν πάνδημον καὶ ἀνοικτὴν λατρείαν τῆς

1 ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ VIII 15. 1-3. "Ὅρα καὶ τὰ σχετικὰ διὰ τὰ εἰς Κελεὰς τελούμενα μυστήρια, II 14. 1.

2 ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ IV 33. 4.5.7.

3 CH. PICARD, RA 1961, II, σ. 169 καὶ Manuel

d'archéologie grecque. La sculpture IV (2 partie 1963), σ. 1235, ὑποσ. 4. E. ZIEBARTH, SEG III, 1929, σ. 138 N° 759.

4 OeJh 31, 1939, σ. 61, ὑποσ. 42.

Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα θὰ ὑπῆρχον ἀσφαλῶς καὶ λατρευτικά των ἀγάλματα καὶ ἱέρειαι, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ λέγουν ὅτι ἱερατεύουν «*τοῖν θεοῖν*». Ἀλλ' ἡ πάνδημος λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης, τὴν ὁποῖαν ἐξυπηρέτουν αἱ ἱέρειαι αὐταί, δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐλευσίνος καὶ αἱ ἱέρειαι τῶν κοινῶν ἐκείνων ναῶν πρὸς τὴν ἱέρειαν τῆς Δήμητρος τοῦ μυστικοῦ σηκοῦ. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν δύο τούτων θεαινῶν ἔχομεν καὶ ἄλλας δυάδας Ὀλυμπίων, οἱ ὁποῖοι ἐλατρεύοντο ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν αὐτὸν ναόν. Εἶναι ἀρκετὸν νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι εἰς τὸ Ἡφαιστεῖον ἦσαν ἰδρυμένα τὰ λατρευτικά ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡφαίστου καὶ ὅτι εἰς τὸ Ἡραῖον τῆς Ὀλυμπίας ἦσαν τὰ ἀγάλματα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Τὰ ἱερὰ αὐτὰ εἶχον ἱερείας καὶ αὐταὶ βεβαίως θὰ ἱεράτευον «*τοῖν θεοῖν*» καὶ θὰ ἐχρησιμοποιοῦν τὸν τύπον, ὅσάκις ἐχρειάζετο νὰ ἐξοικονομηθῇ χώρος εἰς ἐπιγραφὴν τινα καὶ ἦτο προφανὲς περὶ ποίων θεῶν ἦτο ὁ λόγος. Ὅταν π.χ. εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐλέγετο ὅτι ἱεράτευον «*τοῖν θεοῖν*» οὐδεὶς συνεπείραινεν ὅτι ἦσαν ἱέρειαι τῆς μυστηριακῆς λατρείας τῆς Ἐλευσίνος.

Τὸ συμπέρασμα τοῦ συναδέλφου ὅτι «*La dedicante a peut-être été prêtresse des déesses éleusiniennes et, au terme de son sacerdoce, elle leur a consacré un ex-voto*»¹, δὲν στηρίζεται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ εἶναι ἀπλὴ ἀναπόδεικτος ὑπόθεσις. Διότι πρέπει νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερος ὅτι εἰς τὰς Ἐλευσινιακὰς ἐπιγραφὰς τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς δὲν ἔχομεν ἱερείας «*τοῖν θεοῖν*», ἀλλὰ ἱέρειαν τῆς Δήμητρος μόνον καὶ ἱέρειαν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν². Ἀκόμη καὶ ἡ ἱέρεια τοῦ ἐν Ἀνδανίᾳ τῆς Ἀρκαδίας ἱεροῦ φέρεται εἰς τὴν μεγάλην «*περὶ ἱερῶν καὶ ἱερῶν*» ἐπιγραφὴν ὡς «*ἡ ἱέρεια τῆς Δάματρος*»³ καὶ οὐχὶ ὡς ἱέρεια «*τοῖν θεοῖν*». Ὡστε ἐὰν ἡ ἀναθέσασα εἶχεν ὑπηρετήσῃ τὰς Ἐλευσινιακὰς θεότητας θὰ ἀνέφερεν ὅτι ἱεράτευσε τῇ Δήμητρι. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω πιστεύω ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἀναγλύφου, τοῦ εὐρεθέντος μακρὰν τῆς Ἐλευσίνος, δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τοῦτο σχετίζεται μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος, ὅτι εἶναι «*ἐλευσινιακὸν*» ἀνάγλυφον.

3) Τὸ ἀνάγλυφον δὲν διεσώθη πλήρως· τὸ ἀριστερὸν τμήμα του ἀποκρουσθὲν ἠφανίσθη πιθανῶς ἢ δὲν εὐρέθη ἀκόμη. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὸ διασωθέν του τμήμα ἔχομεν παράστασιν Πλούτωνος καὶ Διονύσου (εἰκ. 1). Εἰς τὸ τμήμα, τὸ ὁποῖον δὲν εὐρέθη ἀκόμη, ἴσως νὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι μορφαί, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μῆκος τοῦ ἀπολεσθέντος τεμαχίου. Συμπεραίνεται ὅτι τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα εἶχε μῆκος 0.45 μ. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο στηρίζεται εἰς ὑποθετικούς λόγους. Τὸ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον δὲν διεσώθη εἰς τὸ ἀρχικόν του μῆκος ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἔχνη τόρμου, τὰ ὁποῖα σώζονται εἰς τὴν κάτω ὄψιν τοῦ μαρμάρου. Τὰ ἔχνη αὐτὰ δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἀποδείξουν τὸ ἀρχικὸν μῆκος τοῦ τόρμου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ καὶ τὸ ὅλον μῆκος τοῦ ἀναγλύφου. Τὸ ὅλον αὐτὸ μῆκος θὰ ποικίλῃ ἀναλόγως τῶν διαστάσεων, τὰς ὁποίας θὰ δώσωμεν εἰς τὸν τόρμον καὶ αὐταὶ θὰ ποικίλλουν ἀναλόγως τῶν ἀπόψεών μας. Πάντως θὰ ὑπῆρχε περισσότερον ἔδαφος πρὸς διακρίσεις καὶ εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα ἴσως ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι

1 G. DAUX, ἔ.ἀ. σ. 441.

χρονολογουμένην περὶ τὸ 352/1 π.Χ.

2 Ὅρα π.χ. Syll.⁸ ἀρ. 204, στ. 59 εἰς ἐπιγραφὴν

3 Syll.⁸ ἀρ. 736, στ. 32. Πρβλ. καὶ ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ VI 20.9.

μορφαί. Ὁ συνάδελφος κ. DAUX, βασιζόμενος εἰς τὸ ὑποθετικὸν μῆκος τὸ ὁποῖον ἀπεδέχθη, ὑποθέτει ὅτι εἰς τὸ τμήμα ἐκεῖνο ἀπεικονίζετο ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Περσεφόνη καὶ ὅτι εἰς αὐτὰς ἀνεφέρετο τὸ «τοῖν θεοῖν».

Ἐὰν ἔτι δεχθῶμεν ὅλας τὰς προτεινομένας ὑποθέσεις, ἀκόμη καὶ τότε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προτείνωμεν ἐξήγησιν τῆς παραστάσεως διάφορον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει ὁ κύριος συνάδελφος. Τὸ ἀνάγλυφον δὲν εὑρέθη εἰς τὴν Ἑλευσίνα, ἀλλ' εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ προφανῶς προέρχεται ἀπὸ ναὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν Δήμητρα καὶ Περσεφόνην. Ἡ ἀνοικτὴ λατρεία, ἡ συνήθης εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον, δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἑλευσίνος καὶ τὰ ἀναθήματα τὰ ἀφιερούμενα εἰς αὐ-

Εἰκ. 2. Τὸ ἀνάγλυφον Mondragone τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως.

τὸν δὲν θὰ εἶχον σχέσιν πρὸς τὰ τῆς Ἑλευσίνος. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ παράστασις τοῦ ἀναγλύφου, ἐνὸς ἀναθήματος ἀφιερωμένου εἰς ναὸν τῆς Εὐβοίας, δὲν δύναται νὰ μᾶς παράσχῃ πληροφορίαν διὰ τὴν Ἑλευσινιακὴν λατρείαν, ἔστω καὶ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι εἰς αὐτὴν περιλαμβάνοντο ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Περσεφόνη.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς προτεινομένης συμπληρώσεως τῆς παραστάσεως εἶναι δυνατόν νὰ προταθοῦν καὶ ἄλλαι προσφύστεραι συμπληρώσεις. Εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα τοῦ ἀναγλύφου παριστάνοντο μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς ἱερείας καὶ αὐτὴ ἡ ἱερεία, ἐὰν ἡ παιδίσκη τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τῆς παραστάσεως εἶναι θυγάτηρ τῆς. Ἡ παράστασις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀναθέτου εἰς ἀναθηματικά ἀνάγλυφα, ὡς γνωστόν, ἦτο συνήθης εἰς τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰῶνα, εἰς τοὺς χρόνους δηλαδὴ εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ τὸ ἀνάγλυφον τῆς Χαλκίδος. Διαίρεσιν τῶν μελῶν τῆς ἀναθετούσης οἰκογενείας καὶ τοποθέτησιν των εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς παραστάσεως ἔχομεν ἀκόμη καὶ εἰς τὸ περίφημον ἀνάγλυφον τοῦ Λακρατείδου.

Δυνάμεθα επίσης να υποθέσωμεν ότι μία μόνον θεία μορφή παριστάνετο εις τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα καὶ ὅτι παρ' αὐτήν, ἐὰν ὑπῆρχε χῶρος, ἴσταντο μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς ἱερείας. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον Mondragone τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως εὐρίσκομεν τὰς τρεῖς θείας μορφὰς τοῦ ἀναγλύφου τῆς Χαλκίδος ¹. Ὡς γνωστόν, εἰς τὸ ἀνάγλυφον Mondragone ἔχομεν δύο, πιστεύω, διαφόρους παραστάσεις (εἰκ. 2) ². Εἰς τὸ δεξιόν του ἡμῖς ἔχομεν τρεῖς ἀνδρικὰς μορφάς. Θεὸς κάθεται εἰς θρόνον μεταξὺ δύο ἰσταμένων νεανικῶν μορφῶν. Ἡ ταυτότης τοῦ πρὸ τοῦ καθημένου θεοῦ νέου παραμένει ἀμφισβητήσιμος· κατὰ τὸν PICARD εἶναι ὁ Ἑρμῆς. Ὁπισθεν τοῦ θρόνου ἴσταται νέος φέρον ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ νεβρίδα. Τοῦτον ἀναγνωρίζουν ὡς τὸν Διόνυσον. Ὁ καθημένος θεὸς φαίνεται ὅτι ἐκράτει σύμβολόν τι, σκῆπτρον ἢ κέρας Ἀμαλθείας. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι ὁ Πλούτων, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε μὲν κρατεῖ σκῆπτρον, ὡς εἰς τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Λακρατείδου, ἄλλοτε δὲ κέρας, ὡς εἰς τὸ τῆς Χαλκίδος καὶ τοῦ Λυσιμαχίδου. Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἀνάγλυφον Mondragone δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἰς τὸ τῆς Χαλκίδος ἔχομεν παράστασιν τῶν τριῶν τούτων θεῶν, τοῦ Διονύσου, τοῦ Πλούτωνος καὶ τοῦ Ἑρμοῦ. Ἀπὸ πρωίμου ἐποχῆς ὁ Διόνυσος εἰς τὰ Ὀρφικά καὶ εἰς πολλὰς ἐπιχωρίους παραδόσεις ἐσχετίσθη μὲ τὸν Ἄδην καὶ εἰς τὴν πάνδημον λατρείαν μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ Ἄδου, Περσεφόνην καὶ Πλούτωνα, ὥστε ἡ παράστασίς του μὲ τὸν Πλούτωνα εἶναι νοητή. Ὁ Ἑρμῆς, ὡς ψυχοπομπός, εἶχε θέσιν πλησίον τῶν δύο θεῶν τοῦ Ἄδου, θέσιν βοηθητικὴν, θὰ ἔλεγε κανεῖς. Αὐτοὺς τοὺς τρεῖς θεοὺς ἔχομεν εἰς τὸ ἀνάγλυφον. Ἐὰν ἡ προτεινομένη ὑπόθεσις εὐστοχῇ — καὶ πιστεύω ὅτι εὐστοχεῖ — τότε ἡ ἐπιγραφὴ σημαίνει ὅτι ἡ ἀναθέσασα ἦτο ἱέρεια τοῦ Πλούτωνος καὶ τοῦ Διονύσου.

Ὅποιανδήποτε ὑπόθεσιν υἱοθετήσωμεν θὰ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ παράστασις τοῦ ἀναγλύφου τῆς Χαλκίδος δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν μυστηριακὴν λατρείαν τῆς Ἐλευσίνος καὶ ὅτι δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ ὀνομάσωμεν Ἐλευσινιακόν.

Διὰ τοὺς τρεῖς ὡς ἄνω λόγους πιστεύω ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τῆς Χαλκίδος δὲν πρέπει νὰ περιληφθῇ εἰς μελέτην σχετικὴν μὲ τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσίνος καὶ τὰς μυστηριακάς του θεότητας καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἔλευσινιακόν. Διὰ τοῦτο δὲν τὸ περιέλαβα εἰς τὴν μελέτην μου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ

¹ Ὅρα καὶ P. BERNARD καὶ FR. SALVIAT, BCH 83, 1959, σ. 323, ὑποσ. 1.

² PICARD, BCH 55, 1931, σ. 35 ἑξ. καὶ ΜΥΛΩΝΑΣ, ΑΕ 1960, σ. 106 εἰκ. 15.